

АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ВЪНШНИТЕ ОЦЕНЯВАНИЯ ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА В V КЛАС, ПРОВЕДЕНИ ПРЕЗ 2017 И 2018 Г.

¹Иван Дреновски, ²Илияна Русева

¹Югозападен университет „Неофит Рилски“

²Основно училище „Проф. Джон Атанасов“ – София

Резюме. В статията се представят и анализират постиженията на учениците от проведените през 2017 и 2018 г. външни оценявания по география и икономика в V клас. Открояват се проблемни очаквани резултати от обучението, заложи в новата учебна програма по предмета. Интерпретира се постигането им не само в национален план, но и в зависимост от говоримия език в семейството или обитаваното населено място (град или село). Сравняват се експертни мнения, изразени при обсъждането на новата учебна програма, с получените резултати. Предлагат се промени по отношение на очакваните резултати от обучението, с които учениците не се справят.

Ключови думи: обучение по география; външно оценяване; учебна програма; образователни изисквания и постижения

Увод

Провеждането на външните оценявания (ВО) по география и икономика в V клас е прецедент, до който се стигна по твърде драматичен начин. След приемането на новия образователен закон (ЗПУО) през 2015 г. се пристъпи към въвеждане на държавни образователни стандарти с наредби на Министерството на образованието и науката (МОН). Едни от първите и най-важните от тях бяха Наредба № 4/30.11.2015 г. за учебния план и Наредба № 5/30.11.2015 г. за общообразователната подготовка. Още в процеса на общественото им обсъждане Асоциацията на професионалните географи и регионалисти (АПГР) изрази категорична позиция срещу много от предложените и впоследствие наложени промени, касаещи учебния предмет „География и икономика“. На първо място, това се отнася до намаляването на предвидените учебни часове в прогимназиалния етап от 204 на 174 при запазване на всички главни тематични ядра, основни теми и очаквани резултати от обучението. По този начин се допусна поставяне на неизпълними цели без съобразяване с обективните закономерности на педагогическия процес и без осигуряване на съответния брой часове за ефективно усвояване на предвиденото задължително учебно

съдържание (Drenovski, 2016). Следва да се отбележи, че до 2001 г. при същия обем на материала и изисквания към подготовката на учениците, предметът се изучаваше с хорариум от 272 часа.

В няколко писма до МОН АПГР приведе тези и редица други аргументи, като изрази становище, че при този брой и разпределение на предвидените часове няма как да бъдат постигнати целите и очакваните резултати от обучението по география и икономика в прогимназиалния етап, и най-вече в V клас. Затова беше предложено увеличаване на предвидените учебни часове до 68 годишно, прередактиране и редуциране на много от очакваните резултати и въвежданите нови понятия, както и частично тематично прегрупиране на материала. Експертите от Министерството не се съобразиха с мнението на географската колегия и декларацията на Историческия факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ по въпроса.

В защита на своите искания АПГР организира подписка и получи подкрепа от над 4200 учители, преподаватели и научни работници. На 23.01.2016 г. (най-студения ден на тази зима) беше организиран национален протест и подписката – връчена на министър Танев. В отговор МОН се ангажира с оценка на въздействието и анализ на прилагането на учебната програма за регламентираното учебно време, който да се изработи след провеждане на външно оценяване в V клас и обсъждане на резултатите с учителите по предмета.

Организация и провеждане

Организацията и провеждането на ВО по география и икономика през 2017 и 2018 г. бяха възложени от МОН на Центъра за оценяване в предучилищното и училищното образование (ЦОПУО) при активното участие в процеса на представители на АПГР. Със заповеди на директора на ЦОПУО и през двете години бяха определени комисии, които да приемат тест-спецификация, да създадат въпроси, да извършат експертна оценка на изпитните задачи и да разработят конкретни правила за оценяване на отговорите. На заседания на тези комисии консенсусно беше прието: (а) тестовете да се състоят от 25 въпроси и задачи, като разпределението им по когнитивни равнища да е в съотношение 28% за знания, 44% за разбиране и 28% за приложение; (б) задачите да се групират в два субтеста по области на компетентност: „Общо географско познание“ – с 15 въпроса, и „География на континента Африка“ – с 10; (в) точно кои 25 от общо 95 образователни изисквания (очаквани резултати от обучението) в учебната програма да бъдат проверявани през съответната година въз основа на предварително проведено он-лайн анкетно допитване до учители, университетски преподаватели и експерти в районните управления на образованието (РУО) и МОН; (г) преобладаващата част от задачите – 18 на брой, да бъдат със структуриран отговор, а други 7 – със свободен отговор; (д) разпределението на задачите в теста по степен на трудност да бъде в съответствие с общоприетото в класическата теория на тестовете: 25%

– лесни, 50% – със средна трудност, и 25% – трудни; (е) времето за решаване на теста да бъде 50 минути; (ж) прагът за интерпретиране постигането на проверяваните образователни изисквания да е 50%.

Подготовката на външните оценявания включваше още изготвяне на поне 4 алтернативни примерни въпроса за проверка на всяко от определените образователни изисквания и апробирането им сред ученици от V клас. След обработка на получените резултати от експертите в ЦОПУО се съставяше окончателният вариант на изпитния тест съгласно приетата от комисията спецификация.

От страна на МОН не бяха предприети действия за своевременно информиране на учителите за целите и задачите на външните оценявания по география и икономика в V клас. Не беше изяснена спецификата им, а именно, че те са насочени към оценяване постижимостта на проверяваните образователни изисквания само и единствено на национално ниво. Важно е да се подчертае, че външните оценявания нямат състезателен характер и не ранжират учениците и училищата по успех в отделни села и градове, общини и области. За съжаление, явно и поради този пропуск, на места сработиха механизми за криворазбрано „подпомагане“ на учениците, доказателство за което са статистически значими отклонения в постижимостта при апробирането на въпросите и при изпитния тест.

Външните оценявания по география и икономика бяха проведени на 07.06.2017 г. и 07.06.2018 г. През 2017 г. бяха обхванати 5761 ученици в V клас, или 9% от общия им брой, а през 2018 г. – 5255, или 8,1%. И в двата случая в извадката, която е представителна за страната, бяха включени по 212 училища от всички административни области.

Резултати – анализ и коментар

Като партньори на МОН в организацията на ВО, представители на АПГР бяха запознати официално с анализа на резултатите от 2017 г., изготвен от ЦОПУО. Това се случи в края на м. ноември същата година. Тези данни не бяха огласени и представени за обсъждане пред учителите в съответствие с поетия ангажимент от Министерството. От страна на ЦОПУО така и не беше предоставен на представители на АПГР официален доклад с анализ на постиженията на учениците от ВО през 2018 г. Данни за резултатите от него бяха получени в отговор на искане по Закона за достъп до обществена информация.

През 2017 г. при 8 от задачите верните отговори са над 70%, а при 13 задачи – между 50 и 70%. Открояват се 4 от общо проверяваните 25 образователни изисквания (16%), които не са постигнати на национално ниво (табл. 1). Ситуацията в районите със смесено население е много по-неблагоприятна. Учениците с говорим ромски език в семейството не се справят успешно със 17 очаквани резултата от обучението (68%), а учениците с говорим турски език – с 11 (44%).

В официалния анализ на ЦОПУО се посочва, че е необходимо да се потърси по-голяма съгласуваност между учебните програми по география и икономика с тези по математика, информационни технологии и „Човекът и природата“.

През 2018 г. според официалния отговор от МОН на искането за достъп до обществена информация две от 25-те задачи не са включени в изчисленията, защото психометричните им стойности не отговарят на приетите стандарти. Верни отговори над 70% са регистрирани при 4 задачи, а между 50 и 70% – при други 10. На национално ниво не са постигнати 9 от 23 проверявани образователни изисквания (39%). Още по-тревожно е, че със 7 от задачите се справят успешно едва до 40% от учениците (табл. 1). Поради влизане в сила от 25.05.2018 г. на Регламент на ЕС 2016/679 на ВО през същата година не е събирана информация за говоримия език в семейството. Има наличен разрез на извадката според вида населено място – село или град. Учениците в селата не се справят успешно с 12 от 23 проверявани образователни изисквания (52%). При това средно около 30% от тях изобщо не посочват отговор при задачите от отворен тип.

Таблица 1. Образователни изисквания с под 50% успеваемост на ВО по „География и икономика“ в V клас през 2017 г. и 2018 г.

2017 г.	%	2018 г.	%
1. Обяснява (влиянието на) факторите на климата и елементите на климата в Африка.	43	1. Обяснява (влиянието на) факторите на климата и елементите на климата в Африка.	45
2. Изчислява разстояния с помощта на числения мащаб.	32	2. Изчислява разстояния с помощта на числения мащаб.	36
3. Групира държавите в Африка по географско положение.	48	3. Знае схемата на пасатите.	40
4. Назовава някои международни организации.	48	4. Разпознава климатичен пояс по климатограма.	38
		5. Характеризира населението на Африка.	40
		6. Изчислява средна гъстота на населението.	40
		7. Определя географски координати.	47
		8. Нанася върху контурната карта названията на определени обекти в Африка (п-в Сомалия).	39
		9. Отговаря на географски въпрос, като комбинира различни източници на информация (климатограма и карта).	36

Съгласуваният анализ на резултатите от ВО по „География и икономика“ през 2017 и 2018 г. показва, че учениците не се справят с 2 от проверяваните образователни изисквания и при двете външни оценявания (таблица 1). Предвид обстоятелството, че новите учебници по предмета за учебната 2016/2017 г. бяха доставени в училищата в цялата страна с огромно закъснение от няколко месеца, изглежда нелогично, че постигнатите резултати в субтест „Общо географско познание“ (64,9%) през 2017 г. са по-добри в сравнение с тези в субтест „География на континента Африка“ (58,7%). Още повече че първата част от изучаваното учебно съдържание е по-абстрактна и трудна за възприемане, а втората – по-конкретна и разбираема. На пръв поглед, изглежда нелогично, че при наличие на нови учебници още от началото на следващата учебна година резултатите в края са по-слаби. Това несъответствие има своето обяснение. През 2018 г. се проверяваха не само някои най-важни според експертната преценка на географската общност, но и редица трудни за постигане образователни изисквания. Тук следва да се подчертае, че всички очаквани резултати, щом са заложили като задължителни за постигане в учебната програма, следва да бъдат проверявани, независимо дали са считани за по-малко или повече важни, лесни или трудни за постигане. Неслучайно АПГР настояваше за отпадане на редица образователни изисквания, за които беше ясно, че са непостижими или изключително труднопостижими за учениците в V клас. Например изискването учениците да „познават особеното в политическия статут на Антарктида“. То не е проверявано и по разбираеми причини едва ли ще бъде проверено при следващо ВО по география и икономика. Неясно остава защо изобщо е включено в учебната програма за V клас. Най-вероятното първоначално обяснение е, че това е станало поради механично пренасяне от предишната учебна програма за VII клас, в който се изучаваше континентът Антарктида. Окончателното обяснение е, че това и други образователни изисквания са оставени не поради недоглеждане, а на инат.

Следва да се добави, че през 2017 г. верните отговори на други 4, а през 2018 г. – на други 5 въпроса, са в интервала от 50 до 55% (таблица 2). Едва ли тези резултати трябва да се интерпретират като успешно постигане на проверяваните образователни изисквания при отчитане и на възможната статистическа грешка и други извънсистемни фактори, които биха могли да повлияят върху крайния резултат.

Таблица 2. Образователни изисквания с едва 50 – 55% успеваемост на ВО по „География и икономика“ в V клас през 2017 г. и 2018 г.

2017 г.	%	2018	%
1. Обяснява (влиянието на) факторите на климата и елементите на климата.	55	1. Знае особеностите на основните климатични пояси.	54

2. Разпознава климатичен пояс по климатограма.	51	2. Чете климатограма по правило.	53
3. Знае за изменението на климата по географска ширина и надморска височина.	51	3. Обяснява свойствата на водата в Световния океан (температура, соленост, движения).	54
4. Характеризира водите на Африка – главен вододел, отточни и безотточни области.	54	4. Разграничава външните обвивки на Земята – литосфера, хидросфера, атмосфера, педосфера, биосфера.	53
		5. Разпознава природна зона по текст или изображение.	52

Анализът на получените резултати според когнитивните равнища на задачите показва, че учениците в V клас имат затруднения главно с постигането на образователни изисквания за разбиране и приложение. Като категорично непостижими и несъобразени с възрастовите им особености следва да се приемат очаквани резултати от обучението като: „обяснява (влиятието на) факторите на климата и елементите на климата“; „изчислява разстояния с помощта на числения мащаб“; „отговаря на географски въпрос, като комбинира различни източници на информация (климатограма и карта)“. Учениците в V клас нямат представа за математически пропорции и е нереалистично да се разчита, че преди да се запознаят с тях в часовете по математика в VI клас, ще изградят умения за изчисляване на действителни разстояния по зададен мащаб на картата. По същата причина трудно биха могли да разпознаят климатичен пояс по климатограма, тъй като тя представлява сложна диаграма, представяща данните за температурите и валежите с различен вертикален мащаб (пропорция). Също така, едва ли биха разбрали защо солеността на океанската вода се измерва в промили. Отново в часовете по математика в VI клас е предвидено учениците да се запознаят с основни геометрични фигури и тела, като окръжност и сфера, както и на параметрите, с които те се характеризират (например градуси). Ето защо като изключително труднопостижими следва да се посочат такива образователни изисквания като: „определя географски координати“; „обяснява свойствата на водата в Световния океан (температура, соленост, движения)“; „разпознава климатичен пояс по климатограма“; „знае схемата на пасатите“ и др. Освен това, независимо от конкретната формулировка в контекста на различните когнитивни равнища, постигането на посочените очаквани резултати от обучението изисква много добро познаване и разбиране на динамични процеси и явления (например обща атмосферна и океанска циркулация), фактори за тяхната проява (като сила на Кориолис) или сложни начини за представянето им.

Степента на усвояване на учебното съдържание от учениците е индикатор за ефективността на образователната система. Очевидно е, че експертната

преценка на авторите на новата учебна програма по география и икономика за V клас, не издържа проверката на образователната практика за много от заложените образователни изисквания. Както беше пояснено по-горе, това далеч не е изненадващ, а по-скоро закономерен резултат. Ето защо голяма част от труднопостижимите образователни изисквания следва да бъдат редактирани и преформулирани, а някои, като примера с Антарктида – да отпаднат изобщо. Почти всички непостигнати на ВО през 2017 и 2018 г. изисквания трябва да бъдат прехвърлени в учебната програма по предмета за VII или VIII клас.

Заключение

Общността на учителите по география и икономика своевременно и многократно алармира за възможните негативни последици при обучението по предмета, свързани с прилагането на новите държавни образователни стандарти и учебни програми в прогимназиалния етап. Аргументите ѝ не бяха чути и позицията не беше взета под внимание. Сега, след стряскащо тревожните резултати от ВО в V клас, от реакцията на МОН зависи дали след зимата на географското недоволство през 2016 г. ще има затопляне на отношенията, или нов ледников период. Важно е при това да се осъзнава, че непостигането на много от заложените цели и очаквани резултати от обучението ще се отрази върху и без това критично ниската географска култура на младите поколения в България (Drenovski & Ivanov, 2014). Ето защо са необходими бързи и ефективни мерки за изход от възникналата тежка ситуация. Аналогично на възприетата линия за промяна на учебните програми по математика въз основа на резултатите от НВО след VII клас, следва незабавно да се пристъпи към обсъждане и промяна на учебните програми по география и икономика за V клас. Тъй като проблемните за постигане образователни изисквания в тях вече са достоверно диагностицирани, не е оправдано каквото и да било понататъшно отлагане на належащите корекции.

REFERENCES

- Drenovski, I. (2016). Obtaining educational minimum and new curriculum in geography in lower secondary Bulgarian school. *Chemistry*, 25, 647 – 653 [In Bulgarian].
- Drenovski, I. & Ivanov, A. (2014). Iceberg of problems of school geography. *Strategies Policy Sci. & Educ.*, 22, 540 – 548 [In Bulgarian].

ANALYSIS OF THE RESULTS OF THE EXTERNAL ASSESSMENT OF 'GEOGRAPHY AND ECONOMY', 5TH GRADE – YEARS 2017 AND 2018

Abstract. The article presents and analyzes the achievements of the pupils from the 2017 and 2018 external evaluations of geography and economy in Vth grade. Some tricky educational requirements in the new subject curriculum are highlighted. The expert opinions, expressed during the public discussion of the new curriculum, are compared with the obtained results.

Keywords: geography education; external evaluation; curriculum; educational requirements and achievements

✉ **Dr. Ivan Drenovski, Assoc. Prof.**

Department of Geography and Environmental Studies
South-West University „Neofit Rilski“
66, Ivan Michailov St.
2700 Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: idri@swu.bg

✉ **Ms. Iliana Ruseva**

4th Primary School „Prof. John Atanasov“
12, Tirana St.
1592 Sofia, Bulgaria
E-mail: anajana@abv.bg